Aleksander JAKOŠ

Demografske spremembe in mesta v Sloveniji

Uvod

Za Slovenijo je značilno, da nima velikih mest V sistemu poselitve prevladujejo številna manjša naselja (vseh naselij v Sloveniji je skoraj 6.000). Med mesti nekoliko izstopa le Ljubljana, ki pa jo še vedno lahko uvrstimo le med manjša evropska mesta, medtem ko je z ostalimi evropskimi prestolnicami praktično ne moremo primerjati. Maribor kot drugo največje slovensko mesto še dosega vsaj rang manjših regionalnih središč, medtem ko za ostala največja mesta velja, da po številu prebivalcev ne presegajo večjih centralnih vasi.

Če upoštevamo nekdanji zakon o upravnoteritorialni razdelitvi, je po drugi svetovni vojni v Sloveniji obstajalo 51 mest. Leta 1869 je živelo le 11,3% prebivalstva Slovenije v mestih. Ta delež je do leta 1931 narasel na 19,8%. Delež mestnega prebivalstva je zelo intenzivno naraščal po drugi svetovni vojni in leta 1971 dosegel 38,7%. Najbolj intenzivno je delež mestnega prebivalstva naraščal v obdobju 1971-1981 in leta 1981 dosegel 42,9%. Zanimivo pa je, daje prav v tem obdobju bilo tudi doseljevanje v Slovenijo najmočnejše. To nam kaže na to, daje vsaj po letu 1961 na hitro rast prebivalstva slovenskih mest močno vplivalo doseljevanje v Slovenijo. Kljub temu pa v tem več kot stoletnem obdobju v Sloveniji niso nastala večja mesta. Glavni razlog je predvsem v tem, da narod z manj kot dvema milijonoma prebivalcev enostavno ne more imeti večjih mest, ker ni dovolj prebivalcev. Poleg tega pa moramo upoštevati, da se je v obdobju 1869-1981 v Sloveniji bolj povečalo število nekmečkih prebivalcev izven mest (od 7,3 % na 41,8 %) kot pa število prebivalcev v mestih (od 11,3 % na 42,9 %). Suburbanizacija je bila torej v Sloveniji močnejša kot pa urbanizacija.

Če upoštevamo le dobrih zadnjih sto let, sta bili stalno največji mesti Ljubljana in Maribor. Razvrstitev ostalih mest glede števila prebivalcev pa se je dokaj spreminjala. Najbolj izstopa skok po lestvici Velenja in Nove Gorice in na drugi strani nazadovanje starih primorskih mest.

Novejše demografske spremembe

Glede na to, da smo bili do sedaj navajeni stalne rasti števila prebivalcev, so zadnje demografske spremembe v Ljubljani in Sloveniji za mnoge pravi šok. Demografske ocene kažejo celo na zniževanje števila prebivalcev, kar pa še ne pomeni zaostajanja, ampak le razvoj na drugačen način.

Hitra rast števila prebivalcev na določenem območju je bila dolgo sinonim za napredek in razvoj. Šele demografska eksplozija prebivalstva (hitro nižanje umrljivosti ob ohranjanju visoke rodnosti) v posameznih delih sveta je povzročila prva vprašanja, ali je tako hitra rast števila prebivalcev primerna. V Sloveniji ni prišlo do tako izrazite eksplozije prebivalstva, zaradi odseljevanja konec devetnajstega in v prvi polovici dvajsetega stoletja in zaradi obeh svetovnih vojn. Predvsem v razvitem svetu so se začele pojavljati teorije o tako imenovani ničelni rasti števila prebivalcev, ko naj bi število prebivalcev stagniralo ali le rahlo naraščalo. Te ideje v Slovenijo niso prodrle, saj je sistem podpiral le rast (samo da so indeksi visoki, pa ni važno, kje in zakaj). Število prebivalcev Slovenije je hitro naraščalo zaradi (za evropske razmere) visoke rodnosti in močnega doseljevanja.

V desetletju 1980-1990 pa je prišlo v Sloveniji do dveh velikih demografskih prelomov. Leta 1980 je začelo število rojstev v Sloveniji hitro

Slovenija Prebivalstvo Demografske spremembe

Prispevek obravnava prebivalstveno rast in spremembe v slovenskih, mestih, kjer avtor ugotavlja, da so značilnost slovenske poselitve majhna mesta. Zadnji kazalci o številu prebivalstva kažejo na znižanje, kar ne naznanja nazadovanja ampak razvoj v drugo smer. Glede na demografske trende, bo rast večjih slovenskih mest morala biti predvsem kvalitativna in nikakor ne na račun manjših.

Aleksander Jakoš ***Demographic Changes in Towns in Slovenia***

Slovenia Population Demographic changes

The article deals with population growth and changes in towns in Slovenia, whose characteristic are small towns. The latest population indicators show a decline in growth, which doesn't necessarily represent stagnation but development in a new direction. In view of the present demographic trends, growth of larger towns in Slovenia will have to be qualitative and under no circumstances on account of smaller towns.

	leto										
	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953	1961	1971	1981
Ajdovščina	25	31	31	30	31	31	31	31	33	33	30
Bled	21	25	25	25	23	20	22	20	27	29	31
Bovec	16	23	23	27	29	28	44	49	49	49	49
Brežice	37	37	37	37	36	40	42	41	36	38	39
Celje	5	5	4	3	3	3	3	3	3	3	3
Črnomelj	34	35	35	39	42	35	32	33	34	34	32
Domžale	36	26	21	22	24	24	19	21	24	17	14
Gornja Radgona	49	49	50	49	51	48	46	42	44	45	42
Hrastnik	35	22	22	15	14	13	15	14	13	23	26
Idrija	8	9	7	7	9	10	14	15	15	16	24
Ilirska Bistrica	22	27	29	28	27	26	23	24	31	32	35
Izola	7	8	8	8	8	8	8	11	10	13	15
Jesenice	17	18	13	11	7	6	6	6	6	5	8
Kamnik	11	12	14	18	20	21	20	22	21	21	17
Kočevje	29	24	28	19	18	19	26	18	18	15	16
Koper	4	3	3	4	4	7	7	7	7	6	5
Kostanjevica	51	50	49	50	49	51	51	51	51	51	50
Kranj	6	7	10	9	11	5	4	4	4	4	4
Krško	19	20	24	26	26	27	30	32	30	30	25
Laško	45	44	46	45	46	46	39	40	41	44	46
Lendava	30	28	26	24	25	32	36	35	37	40	40
Litija	47	46	38	36	32	25	28	30	32	31	29
Ljubljana	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ljutomer	32	34	33	32	34	33	38	38	42	43	43
Maribor	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Metlika	27	30	27	31	35	37	41	47	47	46	45
Murska Sobota	20	17	16	16	15	14	16	12	12	11	12
Nova Gorica	13	14	12	12	12	16	12	10	9	8	9
Novo mesto	10	11	11	13	13	12	9	8	8	9	7
Ormož	40	41	41	48	45	43	48	46	46	47	47
Piran	3	4	5	5	6	9	11	26	19	26	33
Postojna	15	19	20	23	22	17	21	19	23	22	20
Ptuj	9	6	9	10	10	11	10	9	11	12	13
Radeče	41	45	45	43	44	42	47	48	48	48	48
Radovljica	24	39	40	38	39	39	25	27	26	24	19
Ravne	42	38	36	35	37	36	33	25	20	20	18
Sevnica	43	43	44	44	40	38	40	39	40	39	38
Sežana	33	32	32	34	30	45	45	44	39	37	34
Slovenj Gradec	31	33	34	29	33	34	29	29	28	28	23
Slovenska Bistrica	28	29	30	33	28	29	24	23	25	25	27
Slovenske Konjice	38	36	39	41	43	47	35	37	38	36	36
Škofja Loka	12	13	15	20	21	22	18	16	22	14	11
Šoštanj	44	42	43	40	38	30	34	36	35	35	44
Tolmin	39	40	42	42	41	41	43	43	43	42	41
Trbovlje	26	10	6	6	5	4	5	5	5	7	10
Tržič	14	16	17	14	16	15	13	13	16	18	21
Velenje	50	48	48	46	47	44	37	34	17	10	6
Višnja Gora	48	51	51	51	50	50	50	50	50	50	51
Vrhnika	18	21	19	17	19	23	27	28	29	27	28
Zagorje	23	15	18	21	17	18	17	17	14	19	23
Žalec	46	47	47	47	48	49	49	45	45	41	37

Preglednica 1: Razvrstitev mest glede števila prebivalstva

upadati in se vse do danes še ni ustavilo. Medtem ko je število rojstev v sedemdesetih letih rahlo presegalo 30.000, pa se je v Sloveniji leta 1992 rodilo samo še 20.500 otrok. Drugi prelom se je začel leta 1990, ko se je hitro začelo ustavljati doseljevanje v Slovenijo in v letu 1991 je imela Slovenija prvič po letu 1957 negativni saldo migracij.

Demografska situacija Slovenije se je tako v desetih letih popolnoma spremenila. Od območja z zelo hitro rastjo števila prebivalcev smo se spremenili v območje, ki lahko v kratkem času doživi zniževanje števila prebivalcev.

Poseben problem predstavlja starostna sestava prebivalstva. Tako je na primer v Sloveniji leta 1991 živelo preko 30.000 prebivalcev v starosti 40 let, krepko preko 20.000 v starosti celo 60 let in pa le dobrih 20.000 starih eno leto. Kaj to pomeni za razmerje zaposleni - upokojeni, si lahko le predstavljamo.

Vpliv demografskih sprememb na mesta

Podoben demografski razvoj kot Slovenija so v zadnjem desetletju doživela tudi slovenska mesta, ki so sedaj pred podobnim problemom kot Slovenija. Rast števila prebivalcev se je ustavila.

Problem predstavljajo velike spremembe med deleži šolskih, delovnih in upokojenih kontingentov prebivalstva.

Ob rodnosti kakršna je bila ob koncu osemdesetih let smo zapisali, da bo število prebivalcev v Sloveniji začelo nazadovati leta 2003. Ob rodnosti, kakršna je danes, pa se to dogaja že danes.

Kljub svoji majhnosti pa ima Slovenija sistem centralnih naselij (mest), ki predstavljajo demografska, gospodarska, kulturna, šolska ... središča. V Sloveniji so bila vsaj načeloma sprejeta načela policentričnega razvoja, v zadnjem času pa se veliko govori o skladnejšem razvoju Slovenije. To pa še ne pomeni, da ne

smemo krepiti vloge mest le da mora biti njihov razvoj drugačen. Zavedati se moramo, da razvoj mest ne more sloneti na demografski rasti, ker danes niti mesta niti celotna Slovenija nimajo velikih demografskih potencialov. Naravne rasti praktično ni več, selitve so v zadnjih dveh letih celo negativne, glede na visok delež doseljenega prebivalstva v Slovenijo pa tudi v bližnji prihodnosti Slovenija ne bo odprla svojih vrat novim priseljencem. Hkrati pa ne moremo računati tudi na večje prerazporeditve prebivalstva znotraj Slovenije, saj bi to pomenilo konec kolikor toliko skladnega razvoja Slovenije, predvsem pa uničilo vsa dosedanja prizadevanja za pomoč demografsko ogroženim območjem.

Vse to pa ne pomeni, da se mesta v Sloveniji ne morejo razvijati, le razvoj mora biti kvalitativen, ne pa kvantitativen. Na žalost imamo tudi v Sloveniji dokaze (preko 125.000 brezposelnih), da rast števila prebivalcev in delovnih mest še ne pomeni razvoja. Razvoj mest mora sloneti na prestrukturiranju gospodarstva in negospodarstva, izboljšanju izobrazbene ravni, racionalnejših naložbah, optimiziranju sedanje rabe zemljišč itd. Mesta v Sloveniji se morajo urbanizirati in tudi oblikovno postati bolj mestna, ne pa da se širijo z enodružinsko gradnjo, ki še dolgo ne bo mogla stroškovno vzdrževati primerne komunalne, mestne in ostale infrastrukture. Predvsem večja mesta pa morajo izboljševati svoje regionalne in tudi republiške funkcije, toda ne z odvzemanjem določenih funkcij manjšim naseljem, ampak z izboljšanjem in širjenjem kvalitete, predvsem pa z opravljanjem določenih specifičnih funkcij tudi za širši prostor, kot je Slovenija. Saj hočemo v Evropo, mar ne?
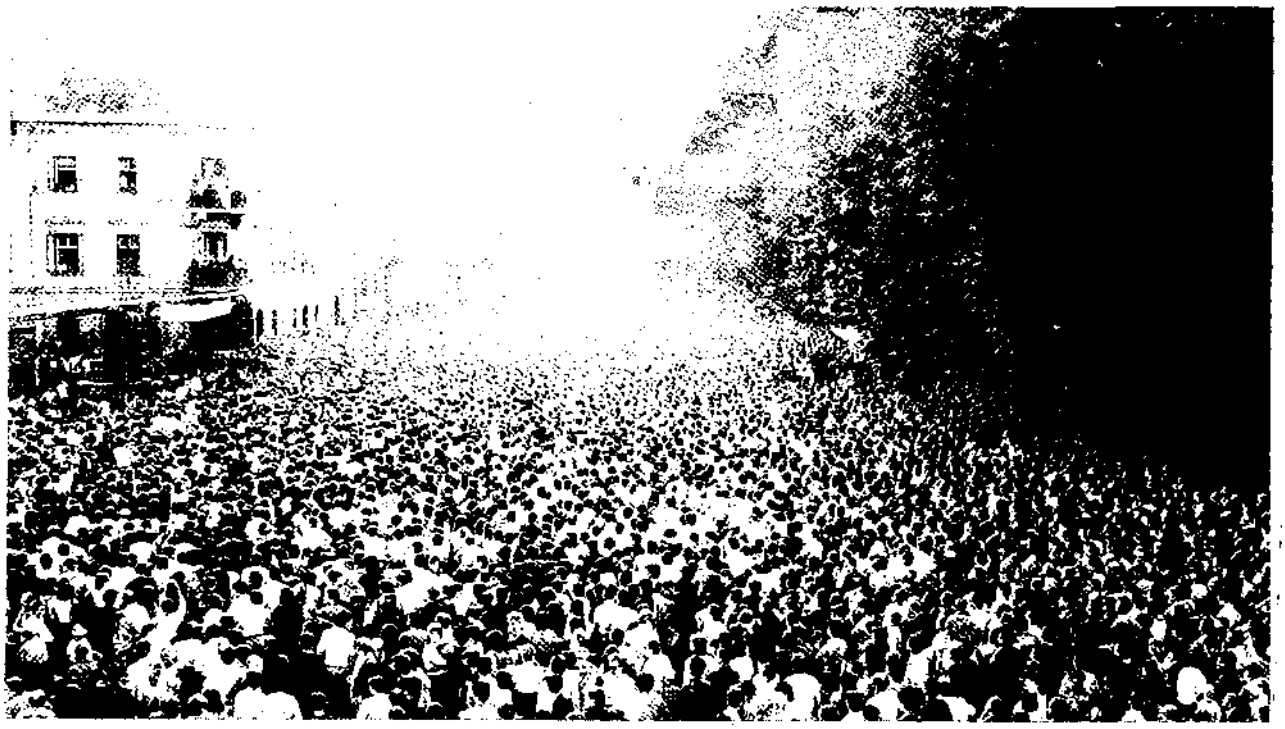
Aleksander Jakoš, dipl. geogr.